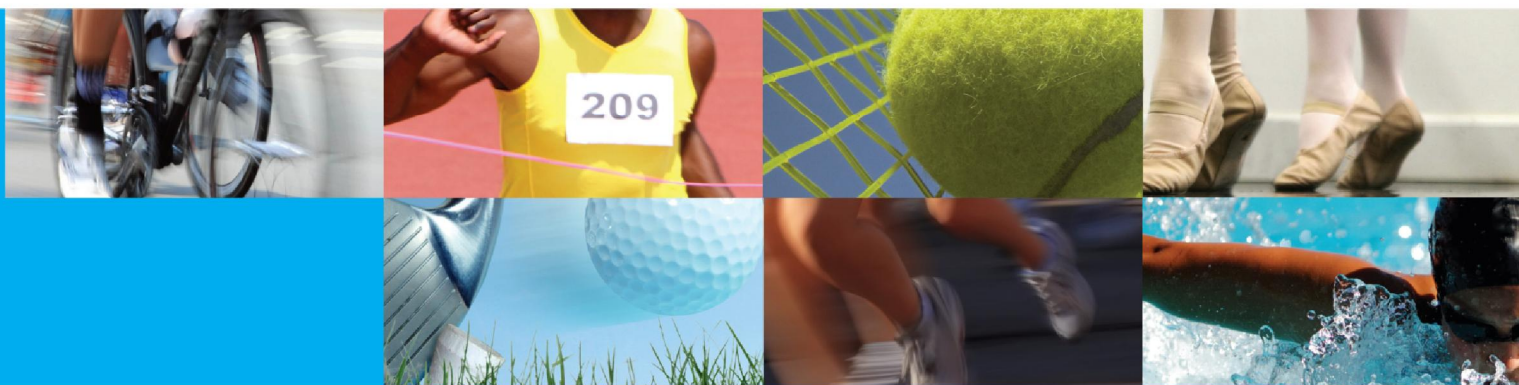




Sportdeelname en accommodatiegebruik in Limburg

Harold van der Werff

Sven Bakker

Remco Hoekman

*Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 85445
3508 AK Utrecht*

*t 030-7210220
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Sportdeelname en accommodatiegebruik in Limburg

Onderzoek naar de huidige en toekomstige sportdeelname en het
accommodatiegebruik in de provincie Limburg

in opdracht van de provincie Limburg

**Harold van der Werff
Sven Bakker
Remco Hoekman**

© *Mulier Instituut*
Utrecht, december 2013

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Onderzoeksvragen en opzet van het onderzoek	9
1.3 Leeswijzer	10
2. Huidige sportdeelname	11
2.1 Sportdeelname	11
2.2 Sportparticipatie naar achtergrondkenmerken	13
2.3 Sporttakken	15
3. Huidig accommodatiegebruik	19
3.1 Accommodatiegebruik	19
4. Verwachtingen sportdeelname en accommodatiegebruik	25
4.1 Bevolkingsprognose	25
4.2 Verwachte sportdeelname in 2016 en 2028	25
4.3 Verwacht accommodatiegebruik provincie Limburg in 2016 en 2028	28
4.4 Verwacht accommodatiegebruik in 2016 en 2028	30
4.5 Conclusie	36
5. Conclusies en beleidsimplicaties	37
5.1 Belangrijkste uitkomsten	37
5.2 Beleidsimplicaties	38
5.3 Ten slotte	41
Bijlage	43

Samenvatting

Aanleiding

De provincie Limburg heeft als doelstelling de sportparticipatie te verhogen. Ten behoeve van de beleidsevaluatie was inzage in de sportdeelname en in het huidige en toekomstige gebruik van sportaccommodaties in Limburg gewenst. In opdracht van de provincie Limburg heeft het Mulier Instituut een onderzoek uitgevoerd. Bij het beschrijven van de sportdeelname in Limburg is aandacht voor verschillen naar regio, leeftijd, opleidingsniveau en inkomen. Met de uitkomsten kan de provincie Limburg gericht de doelstellingen ten aanzien van de sportdeelname realiseren.

Naast de provincie Limburg had ook het Huis voor de Sport Limburg zitting in de begeleidingsgroep.

Sportdeelname in Limburg

- De huidige sportdeelname van de bevolking van 6 tot en met 79 jaar in de provincie Limburg is 64 procent op basis van de RSO-norm (minimaal twaalf keer per jaar). 53 procent van de Limburgers sport wekelijks (minimaal veertig keer per jaar).
- Parkstad kent een lagere sportdeelname dan de overige regio's (RSO-norm: 58%; wekelijks sporten: 42%).
- De sportdeelname in Limburg wijkt niet of nauwelijks af van die in de rest van Nederland.
- De meest populaire sporttakken in Limburg zijn zwemmen, fitness (beide 19%) en wandelsport (18%). Voor alle vijf de regio's zijn deze drie sporttakken het meest populair. Als wordt gekeken naar de sportbeoefening naar sporttak wijkt Limburg niet of nauwelijks af van de rest van Nederland.
- In Limburg zijn er in de sportparticipatie geen verschillen naar geslacht. Naar leeftijd zijn er wel duidelijke verschillen. Naarmate de leeftijd stijgt, daalt de sportparticipatie. Verder komt naar voren dat de sportdeelname stijgt naarmate (huishoud)inkomen en opleidingsniveau toenemen.

Toekomstige sportparticipatie

- De sportparticipatie (op basis van de RSO-norm) in Limburg loopt naar verwachting in 2016 terug tot 63 procent en daalt in 2028 verder tot 62 procent. Het wekelijks sporten neemt in 2016 naar verwachting af tot 53 procent en in 2028 tot 52 procent.
- In alle Limburgse regio's is deze dalende sportdeelname herkenbaar. De regio's Noord-Limburg en Westelijke Mijnstreek dalen met drie procentpunten het meest in sportdeelnamepercentage. De absolute afname in aantal sporters tot 2028 is het grootst in Parkstad (-17.300 sporters) gevolgd door Noord-Limburg (-15.300 sporters) en de Westelijke Mijnstreek (-15.100 sporters).

Accommodatiegebruik in Limburg

- Sporthallen/sportzalen, fitnesscentra en sportvelden (incl. outdoor tennisbanen en atletiekbanen) worden elk door een even groot deel (14%) van de Limburgse bevolking van 6 tot en met 79 jaar bezocht voor sportieve activiteiten. 15 procent van de Limburgers bezoekt overdekte zwembaden en 37 procent gebruikt informele openbare ruimten om te sporten.

- Meer op detailniveau (2011 en 2012 samengenomen) blijkt dat Limburgers de openbare weg (28%), het bos (20%), sporthallen/sportzalen (15%), overdekte zwembaden (15%), fitnesscentra (14%), sportvelden (13%), 'thuis' (11%), andere buitenruimte (11%) en sportpark/sportveld (10%) het meest noemen als plek om te sporten. Dit wijkt nauwelijks af van het accommodatiegebruik in de rest van Nederland.
- Het gebruik van sportaccommodaties varieert beperkt naar regio. Het gebruik van de informele ruimte komt meer voor in Maastricht-Mergelland dan in Parkstad. Ook zijn er in Maastricht-Mergelland meer personen dan in de Westelijke Mijnstreek die gebruikmaken van een overdekt zwembad. Verder zijn er in Noord-Limburg meer personen dan in Parkstad die voor hun sportbeoefening gebruikmaken van sportvelden.

Toekomstig gebruik van sportaccommodaties in Limburg

- Op basis van de veranderende bevolkingssamenstelling en de krimp van de bevolking neemt naar verwachting het accommodatiegebruik in Limburg af tot 2016 en 2028. Het gebruik van de openbare ruimte neemt naar verwachting het meest af in termen van het aantal gebruikers met een afname van 47.000 in 2028. Ook zwembaden (-21.000), sportvelden (-21.000), sporthallen/sportzalen (-19.000) en fitnesscentra (-18.000) hebben te maken met een afname in het aantal gebruikers in 2028.
- Alle vijf de regio's in Limburg hebben te maken met een daling in het aantal gebruikers van sportaccommodaties. In Westelijke Mijnstreek is de daling verhoudingsgewijs het sterkst. In 2028 zal daar het aantal gebruikers van sportvelden, sporthallen/sportzalen en zwembaden een kwart lager liggen dan in 2011/2012.

Aandachtspunten voor beleid

De bevolking in Limburg zal krimpen en qua samenstelling is er sprake van ontgroening en vergrijzing. Deze demografische ontwikkelingen hebben een negatieve invloed op de sportdeelname en het accommodatiegebruik. De dalende vraag naar sportaccommodaties zal in heel Limburg voelbaar zijn, maar relatief het sterkst in Westelijke Mijnstreek.

Om te komen tot een optimale balans tussen vraag naar en aanbod van sportaccommodaties staan twee sporen centraal. Bij het eerste spoor wordt de sportdeelname gestimuleerd om zo de vraag naar sportaccommodaties te doen stijgen. De doelgroep ouderen is daarbij de belangrijkste doelgroep, enerzijds omdat deze groep in omvang steeds groter wordt en anderzijds omdat de sportdeelname binnen deze groep laag is en hier een enorm potentieel ligt. Het tweede spoor is dat wordt gekeken naar het aantal sportaccommodaties en hun spreiding door Limburg. Bij een sterk afnemende vraag in tijden van economische neergang zal men er niet aan ontkomen sportaccommodaties te sluiten. Daarbij moet terdege rekening worden gehouden met alternatieve accommodaties en gezocht worden naar de meest optimale ruimtelijke en functionele configuratie. Ook kan een efficiëncyslag worden gemaakt door sportaccommodaties meer te clusteren, waarbij samenwerking tussen aanbieders en gebruikers een eerste vereiste is. Voor beide sporen geldt dat deze alleen succesvol kunnen zijn als overheid, bedrijfsleven, onderwijsinstellingen, verenigingen en burgerij de handen ineenslaan.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De provincie Limburg zet met haar beleid in op het vergroten van de sportdeelname. Ten behoeve van de beleidsevaluatie is er behoefte aan gegevens over de sportdeelname in de provincie Limburg en verschillen hierin tussen de vijf regio's in provincie Limburg. Tot op heden is onbekend wat de sportdeelname is in de vijf Limburgse regio's.

Het voorliggende rapport voorziet op een aantal punten in de bestaande leemte aan beleidsinformatie. Bij het beschrijven van de sportdeelname in Limburg is aandacht voor verschillen naar regio, leeftijd, opleidingsniveau en inkomen. Met de uitkomsten kan de provincie Limburg gericht de doelstellingen ten aanzien van de sportdeelname realiseren.

Verder is het in het kader van toekomstbestendig sportbeleid wenselijk om zicht te hebben op de verwachte ontwikkeling van de sportdeelname in de vijf regio's als gevolg van bevolkingsontwikkelingen (omvang en samenstelling), los van eventuele sportdeelname ambities die in de regio's bestaan. Hiermee kunnen de consequenties van de demografische ontwikkelingen die in de provincie Limburg aan de orde zijn worden ingeschat en kan worden gezien wat de implicaties zijn voor de benodigde sportaccommodaties over tien of twintig jaar. In het rapport gaat daarom ook aandacht uit naar het toekomstig gebruik van de Limburgse sportaccommodaties. Deze informatie is uiterst bruikbaar in huidige besluitvormingstrajecten over de configuratie van sportaccommodaties op regionaal niveau en biedt houvast voor weloverwogen beslissingen over het sluiten, renoveren of nieuw bouwen van sportaccommodaties.

Naast de noodzaak om de kernindicator sportparticipatie in beeld te hebben, draagt inzicht in de consequenties van de bevolkingsontwikkeling voor de sportdeelname en behoefte aan sportaccommodaties bij aan 'evidence-based' sportbeleid en onderbouwing van besluiten over waar op accommodatiegebied investeringen nodig zijn en waar deze achterwege kunnen blijven.

De begeleidingsgroep voor het onderzoek bestond uit een afvaardiging van de provincie Limburg en het Huis voor de Sport Limburg.

1.2 Onderzoeksvragen en opzet van het onderzoek

De volgende onderzoeksvragen staan centraal in dit onderzoek:

1. Wat is de huidige sportparticipatie (RSO-norm en norm veertig weken per jaar¹) in de provincie Limburg?
2. Hoe verhoudt de Limburgse situatie zich tot de sportparticipatie in de rest van Nederland?

¹ De RSO-norm verwijst naar een sportdeelname van ten minste twaalf keer in de afgelopen twaalf maanden. In de bijlage is een toelichting opgenomen over de RSO, wat een afkorting is voor Richtlijn Sportdeelname Onderzoek.

3. Wat zijn de meest populaire sporttakken in de provincie Limburg naar regio?
4. In hoeverre zijn er regionale verschillen in sportparticipatie in Limburg (vijf regio's)?
5. In hoeverre zijn er verschillen in sportparticipatie naar achtergrondkenmerken (leeftijd, geslacht en waar mogelijk opleiding en inkomen) in de provincie Limburg?
6. Wat is de te verwachten sportparticipatie (in georganiseerd en in ongeorganiseerd verband op basis van autonome groei/daling) in Limburg in 2016 en 2028 afgezet tegen de verwachte bevolkingsontwikkeling in de provincie Limburg en in hoeverre verschilt dit naar regio?
7. Wat is het huidige accommodatiegebruik van de sporters in Limburg en in hoeverre zijn er verschillen in accommodatiegebruik te constateren tussen de regio's in Limburg?
8. In hoeverre is er sprake van een toe- of afname van het verwachte aantal gebruikers van sportaccommodaties in Limburg in 2016 en 2028 en in hoeverre zijn hierin verschillen te constateren tussen de regio's in Limburg en tussen specifieke typen sportaccommodaties?
9. Hoe verhoudt de Limburgse situatie in populariteit van sporttakken en accommodatiegebruik zich tot de rest van Nederland?

Om de bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden is secundaire analyse toegepast op de databestanden van het onderzoek Ongevallen en Bewegen in Nederland (2007-2012)². In deze dataset is informatie beschikbaar over de sportdeelname en het accommodatiegebruik in de provincie Limburg en in de vijf benoemde regio's: Noord-Limburg, Midden-Limburg, Parkstad, Westelijke Mijnstreek en Maastricht-Mergelland. Daarnaast is gebruikgemaakt van de bevolkingsprognoses van Etil voor de provincie Limburg voor het bepalen van de toekomstige sportdeelname en het verwachte accommodatiegebruik. Tot slot is een beroep gedaan op data uit de landelijke Accommodatiemonitor, waarin ook de sportaccommodaties van de provincie Limburg zijn opgenomen. Op basis van de ontwikkelingen in het aantal sporters in de komende jaren wordt een schatting gegeven van het toekomstig gebruik van de Limburgse sportaccommodaties.

Omdat het aantal respondenten in een jaar naar leeftijdsgroep per regio in enkele gevallen beperkt is (minder dan honderd waarnemingen), wordt bij het berekenen van het toekomstig accommodatiegebruik uitgegaan van de OBiN-data van 2011 én 2012. Dit geeft een meer robuuste grondslag voor de prognoses.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt een beschrijving gegeven van de huidige sportdeelname in Limburg. In hoofdstuk 3 komt het huidige gebruik van sportaccommodaties aan de orde. In hoofdstuk 4 volgt een raming van de toekomstige sportdeelname en het toekomstige accommodatiegebruik in Limburg. In het laatste hoofdstuk wordt ingegaan op de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek en op de beleidsimplicaties van deze uitkomsten.

² Een meer algemene beschrijving en technische toelichting van het onderzoek Ongevallen en Bewegen in Nederland is opgenomen in de bijlage.

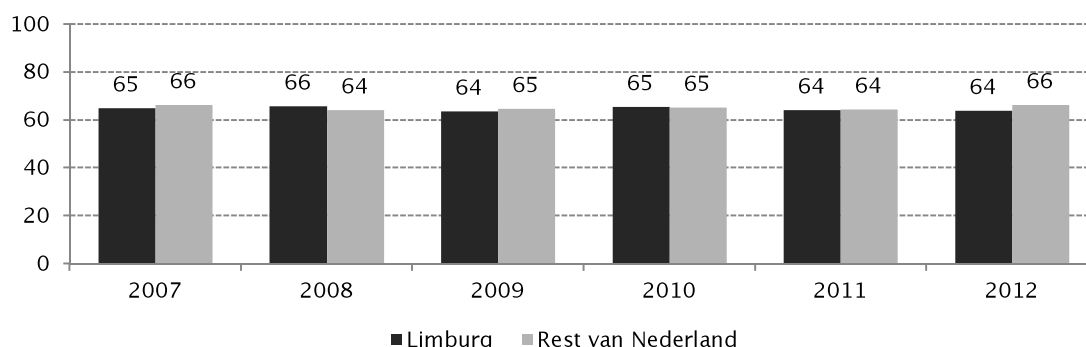
2. Huidige sportdeelname

In dit hoofdstuk gaat de aandacht uit naar de sportparticipatie in Limburg. Daarbij worden de cijfers van deze provincie vergeleken met de rest van Nederland.

2.1 Sportdeelname

In sportonderzoek wordt bij de definitie van een sporter vaak het criterium aangehouden van twaalf keer per jaar sporten. Dit is op basis van de Richtlijn Sportonderzoek (RSO)³. In de periode 2007-2012 ligt de sportparticipatie van de Limburgse bevolking van 6 tot en met 79 jaar op ongeveer 65 procent (figuur 2.1). In vergelijking tot de rest van Nederland zijn er in Limburg verhoudingsgewijs niet meer of minder sporters.

Figuur 2.1 Sportdeelname (minimaal twaalf keer per jaar) in Limburg en de rest van Nederland, bevolking van 6-79 jaar, 2007-2012 (in procenten)

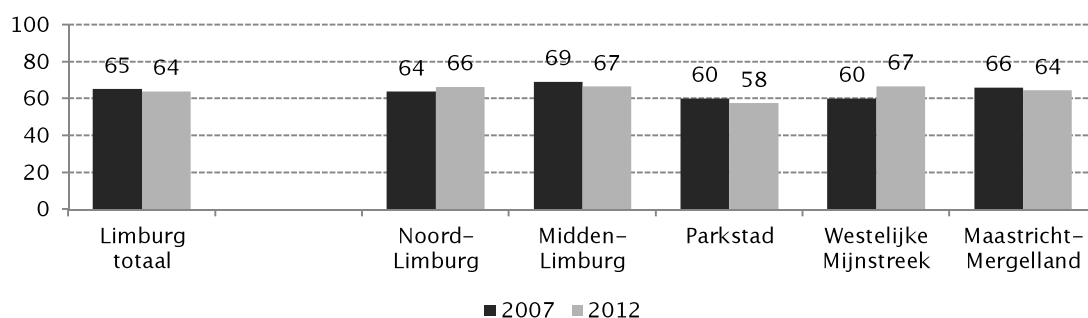


Bron: OBIn 2007-2012

De sportparticipatie in Limburg verschilt in geringe mate naar regio. De participatie in de regio Parkstad blijft enigszins achter bij de andere regio's (figuur 2.2).

³ http://www.mulierinstituut.nl/projecten/monitoringprojecten/richtlijn-sportdeelname-onderzoek-rso_.html

Figuur 2.2 Sportdeelname (minimaal twaalf keer per jaar) in Limburg en naar regio, bevolking van 6–79 jaar, 2007 en 2012 (in procenten)



Bron: OBIN 2007 en 2012

In tabel 2.1 is te zien hoe vaak Limburgers per jaar sporten. Ongeveer drie van de tien Limburgers doen helemaal niet aan sport en ongeveer vijf procent sport incidenteel. Weer drie van de tien sporten 12 tot 79 keer per jaar, ongeveer dertien procent sport 80 tot 119 keer per jaar en bijna een kwart sport minimaal 120 keer per jaar. Dit komt overeen met de sportfrequentie in de rest van Nederland (niet in de tabel).

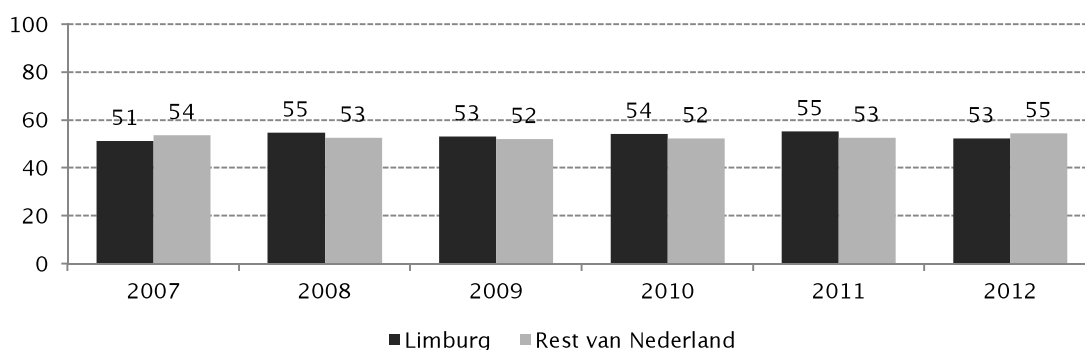
Tabel 2.1 Sportfrequentie in Limburg, 2007–2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Geen sport	30	30	29	29	32	31
1–11 keer	5	5	7	6	4	5
12–39 keer	14	11	10	11	9	11
40–79 keer	17	21	17	21	18	17
80–119 keer	14	12	14	14	14	13
120 keer of vaker	21	22	22	20	23	23

Bron: OBIN 2007–2012

De RSO-definitie kent een relatief lage ondergrens van twaalf keer sporten per jaar. Ruim de helft van de Limburgers sport wekelijks. Figuur 2.3 laat zien dat het aandeel wekelijkse sporters in Limburg min of meer gelijk is aan dat aandeel in de rest van het land.

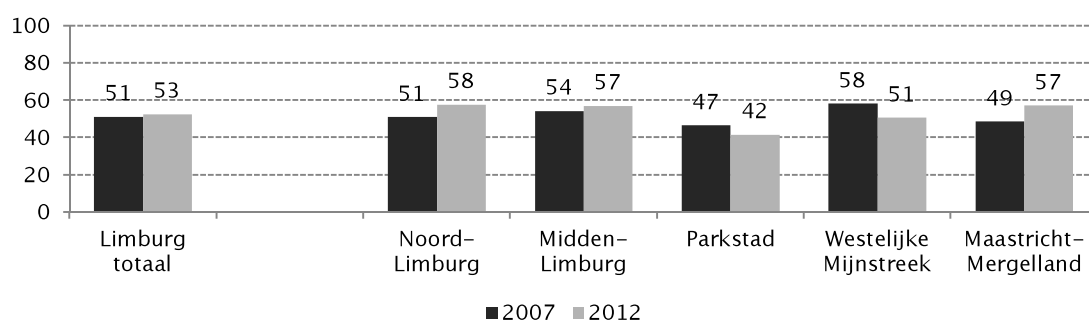
Figuur 2.3 Wekelijkse sporters (sport minimaal veertig keer per jaar) in Limburg en de rest van Nederland, bevolking van 6–79 jaar, 2007–2012 (in procenten)



Bron: OBIN 2007–2012

Als bij de regionale vergelijking het wekelijks sporten per jaar als criterium wordt gehanteerd, blijkt dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen de regio's (figuur 2.4). Ook nu blijft regio Parkstad achter bij de andere regio's. Wat ook opvalt zijn de aanzienlijke verschillen tussen 2007 en 2012. In de regio's Noord-Limburg en Maastricht-Mergelland is er een sterke stijging in het percentage wekelijkse sporters. In Parkstad en Westelijke Mijnstreek was er juist sprake van een daling.

Figuur 2.4 wekelijkse sporters sport (sport minimaal veertig keer per jaar) in Limburg en naar regio, bevolking van 6-79 jaar, 2007 en 2012 (in procenten)



Bron: OBiN 2007 en 2012

2.2 Sportparticipatie naar achtergrondkenmerken

Naar voren komt dat er in 2007 wel verschillen naar geslacht zijn in de sportdeelname, maar dat die in 2012 niet meer bestaan (tabel 2.2). Bij leeftijd zijn er wel duidelijke verschillen. In 2012 sport de grote meerderheid van de groep van 6 tot en met 19 jaar (86%) twaalf keer per jaar of vaker en drie kwart minimaal 40 keer per jaar. Naarmate de leeftijd stijgt, daalt de sportparticipatie. Van de oudste groep van 65 tot en met 79 jaar sport ongeveer een derde minimaal twaalf keer per jaar en bijna een even grote groep 40 keer per jaar of vaker. Dat laatste is opmerkelijk. Het zou betekenen dat als ouderen eenmaal sporten, ze dat doorgaans ook frequent doen.

Als wordt gekeken naar hoogst genoten opleidingsniveau komt naar voren dat bij personen met een afgeronde hbo- of wo-opleiding de sportparticipatie hoger ligt dan bij laag- en midden-opgeleide personen.

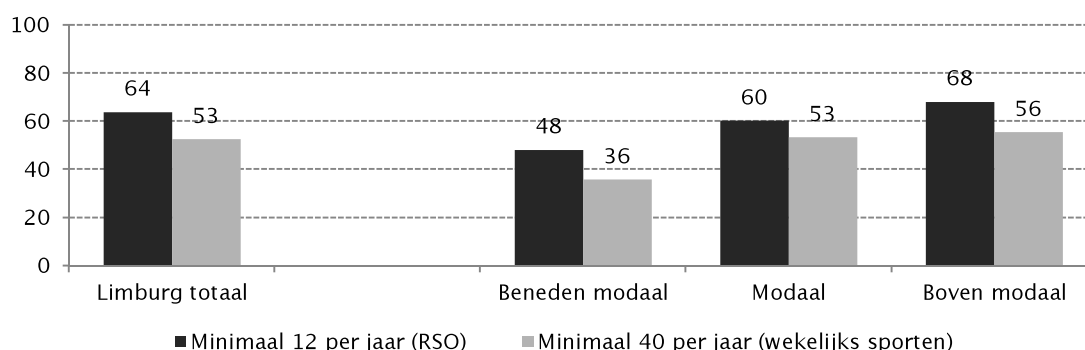
Tabel 2.2 Sportdeelname in Limburg, bevolking van 6–79 jaar (in procenten)

		12x sporten per jaar (RSO)		40x sporten per jaar (wekelijks sporten)	
		2007	2012	2007	2012
Geslacht ¹	Man	70	64	55	53
	Vrouw	59	63	47	52
Leeftijd	6–19 jaar	83	86	77	74
	20–34 jaar	69	74	51	55
	35–49 jaar	62	65	47	52
	50–64 jaar	62	53	44	45
	65–79 jaar	41	36	34	35
Hoogst genoten	Laag	63	57	49	50
Opleiding	Midden	64	60	51	49
	Hoog	71	78	55	63
Totaal		65	64	51	53

¹ Het percentage sporters naar geslacht wisselt sterk per jaar, met name bij de vrouwelijke sporters. Bij de mannen is het percentage in 2007 erg hoog. In de jaren vanaf 2008 is dat juist zeer stabiel.

Bron: OBiN 2007 en 2012

Voor de uitkomsten naar inkomen⁴ is geen vergelijking door de tijd mogelijk, maar zijn alleen data uit 2012 voorhanden. Naarmate het inkomen toeneemt, stijgt ook de sportparticipatie (figuur 2.5). De verschillen tussen de drie onderscheiden inkomensklassen zijn hoger bij het aanhouden van de ondergrens van twaalf keer per jaar sporten (RSO-norm) dan bij een wekelijkse sportdeelname. In dat laatste geval zijn er nauwelijks verschillen tussen middeninkomens (53%) en hogere inkomens (56%).

Figuur 2.5 Sportdeelname in Limburg naar inkomen, bevolking van 6–79 jaar, 2012 (in procenten)


Bron: OBiN 2012

⁴ Het gaat hier om het gezinsinkomen.

Ook is gekeken of er verschillen zijn in de sportdeelname als wordt uitgegaan van het verband waarin wordt gesport. Daarbij hebben we ons beperkt tot twee vormen van het sportverband, te weten sporten in verenigingsverband en sporten in ongeorganiseerd verband (tabel 2.3). We merken op dat acht procent van de Limburgers zowel bij een vereniging als in ongeorganiseerd verband sport.

Nagenoeg iedereen die in verenigingsverband sport, voldoet aan de RSO-norm en negen van de tien sporten wekelijks. Daarbij is er geen verschil tussen 2007 en 2012. Van de personen die ongeorganiseerd sporten, voldoet ook bijna iedereen aan de RSO-norm en drie kwart sport wekelijks. Bij dat laatste is wel een stijging van 71 procent in 2007 naar 78 procent in 2012 te zien.

Tabel 2.3 Sportdeelname in Limburg naar sportverband, bevolking van 6–79 jaar (in procenten)

		12x sporten per jaar (RSO)		40x sporten per jaar (wekelijks sporten)	
		2007	2012	2007	2012
Verenigingsverband	Ja	97	99	89	89
	Nee	49	51	33	39
Ongeorganiseerd	Ja	93	95	71	78
	Nee	55	52	44	42
Totaal		65	64	51	53

Bron: OBiN 2007 en 2012

2.3 Sporttakken

In tabel 2.4 staat een overzicht van de sportbeoefening in Limburg en in de rest van Nederland. In Limburg kennen zwemmen, fitness en wandelsport de meeste beoefenaars. Dat zijn ook in de andere delen van het land de sporten met de meeste beoefenaars. Ook als naar de andere sporten wordt gekeken, komt naar voren dat de beoefening van de verschillende sporttakken in Limburg in grote lijnen overeenkomt met die in de rest van Nederland.

Tabel 2.4 Sportbeoefening naar sporttak in Limburg en de rest van Nederland, bevolking van 6–79 jaar, 2007 en 2012 (in procenten)

		Limburg		Elders	
		2007	2012	2007	2012
1	Zwemmen*	18	19	21	18
2	Fitness**	17	19	23	22
3	Wandelsport***	14	18	13	14
4	Hardlopen	5	9	10	13
5	Wielrennen/toerfietsen	9	9	11	10
6	Veldvoetbal	10	8	9	9
7	Danssport****	7	5	5	5
8	Bowlen	7	5	7	5
9	Tennis	6	5	8	6
10	Mountainbiken	3	5	4	3
11	Badminton	4	4	5	4
12	Volleybal	3	4	4	3
13	Skiën	4	3	4	4
14	Gymnastiek/turnen	3	3	3	3
15	Zaalvoetbal	2	3	2	2
16	Paardensport	2	2	2	2
17	Yoga	1	2	2	2
18	Schaatsen	1	2	3	7
19	Vecht- en verdedigingssporten*****	1	2	2	2
20	Biljart/poolbiljart/snooker	6	2	5	3
21	Klimsport/bergwandelen	1	2	3	2
22	Darts	5	2	5	2
23	Schaken	1	2	2	1
24	Squash	2	2	3	2
25	Basketbal	1	1	2	2
26	Skaten/skeeleren	2	1	4	2
27	Golf	2	1	3	2
28	Handbal	1	1	1	1
29	Hockey	2	1	2	2
30	Judo	1	1	1	1
31	Tafeltennis	2	1	3	2
32	Jeu de boules	2	1	2	1
33	Zeilen/(wind)surfen	0	1	2	1
34	Motorsport/autosport/karten	1	1	1	1
35	Dammen	1	1	1	1
36	Atletiek	0	1	1	1
37	Roeien	1	1	1	1
38	Snowboarden	1	1	1	1
39	Nordic walking (per 2007)	2	1	2	1
40	Korfbal	0	1	1	1
41	Honkbal/softbal	0	0	1	1
42	Jazzballet	0	0	0	0
43	Bridge	0	0	1	0
44	Waterpolo	0	0	0	0
45	Anders	4	3	4	4

*: Inclusief aquajogging/ aquarobics

** : Inclusief aerobics conditietraining

***: Inclusief sportief wandelen (vanaf 2007 exclusief nordic walking)

****: Alle dansvormen

*****: Excl. judo

Bron: OBiN 2007 en 2012

In tabel 2.5 staat de top tien van de sporten die de meeste beoefenaars kennen in Limburg, verbijzonderd naar de vijf Limburgse regio's. De percentages beoefenaars van een bepaalde sport verschillen in enige mate tussen de regio's, maar in het algemeen geldt wel dat de meest beoefende sporten in Limburg ook in de regio's behoren tot de meest beoefende sporten.

Tabel 2.5 Top tien van de sporten met de meeste beoefenaars in Limburg, bevolking van 6–79 jaar, 2012 (in procenten)

	Limburg totaal	Maastricht- Mergelland	Midden- Limburg	Noord- Limburg	Parkstad	Westelijke Mijnstreek
1 Zwemmen*	19	30	17	21	16	12
2 Fitness**	19	22	23	13	17	21
3 Wandelsport***	18	22	14	20	18	15
4 Hardlopen	9	10	9	13	5	8
5 Wielrennen/ toerfietsen	9	16	8	8	4	10
6 Veldvoetbal	8	6	7	9	3	14
7 Danssport****	5	7	6	6	3	3
8 Bowlen	5	8	2	6	4	3
9 Tennis	5	4	4	8	3	4
10 Mountainbiken	5	9	2	4	4	6

*: Inclusief aquajogging/ aquarobics

**: Inclusief aerobics conditietraining

***: Inclusief sportief wandelen (vanaf 2007 exclusief nordic walking)

****: Alle dansvormen

Bron: OBiN 2012

3. Huidig accommodatiegebruik

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk hoe sportief de provincie Limburg is. Maar waar beoefenen de Limburgse sporters hun sport? In dit hoofdstuk wordt duidelijk van welke sportaccommodaties de Limburgse sporters gebruikmaken.

3.1 Accommodatiegebruik

OBiN onderscheidt een grote diversiteit aan sportaccommodaties. De gehanteerde indeling in vijf groepen accommodaties is beschikbaar vanaf 2010. In tabel 3.1 is het totale gebruik van de Limburgse accommodaties opgenomen. Een kwart van de Limburgers maakt daarbij gebruik van de openbare weg en een op de vijf van het bos. Andere relatief veel genoemde sportaccommodaties zijn sporthal/sportzaal, overdekte zwembaden, fitnesscentra, sportvelden en sportparken/sportvelden. Ook 'thuis' en 'andere buitenruimte' wordt veelvuldig genoemd. Iemand kan een sport in verschillende typen accommodaties beoefenen, dus in de tabel tellen de categorieën niet op tot honderd procent.

Tabel 3.1 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg en in de rest van Nederland, bevolking van 6–79 jaar, 2011 en 2012 samen (in procenten)

	Limburg n= 1.350	Elders n= 18.439
Openbare weg	28	27
Bos	20	15
Sporthal, sportzaal	15	15
Overdekt zwembad	15	16
Fitnesscentra	14	17
Sportvelden	13	16
Thuis	11	10
Andere buitenruimte	11	10
Sportpark, sportveld	10	12
Park	9	11
Anders binnen	8	7
Openlucht zwembad	7	6
Zee, meer, plas, sloot	6	9
Gymzaal	5	5
Strand, duinen	5	7
Clubhuis, kantine, café	4	4
Ander speelveld	3	4
Eigen tuin	3	3
Tennisbaan outdoor	3	5
Speelveld	3	4
Buurthuis, wijkgebouw	2	2
Skihal	2	1
Tennishal	2	2
Overdekte ijsbaan	1	2
Manege	1	1
Schoolplein	1	2
Ijsbaan niet overdekt	1	1
Driving range	1	1
Golf 9–holesbaan	1	1
Golf 18–holesbaan	1	1
Atletiekbaan	1	1
Indoor atletiek	0	0
Klimhal	0	0
Wielersbaan indoor	0	0
Kartbaan indoor	0	1
Cruyff playground	0	1
Ijsbaan (tijdelijke voorziening)	0	1
Pitch&putt, par-3–baan	0	1
Halfpipe, skatebaan	0	0
Roeibaan	0	0
Wielersbaan outdoor	0	0
Racecircuit	0	0
Motorcrosscircuit	0	0
Kartbaan outdoor	0	0
Jeu-de-boulesbaan	0	1

- De in de vragenlijst opgenomen categorieën 'In het buitenland' en 'weet niet/geen antwoord' zijn niet in de tabel opgenomen.

Bron: OBiN 2011 en 2012

Voor nadere uitsplitsingen naar allerlei kenmerken zoals regio, leeftijd, geslacht, et cetera, is gekozen voor een samengevoegde lijst met zes typen sportaccommodaties (tabel 3.2). De drie groepen sporthallen/sportzalen, fitnesscentra en overdekte zwembaden zijn aparte categorieën die ook afzonderlijk in de vragenlijst zijn opgenomen. ‘Sportvelden’ is een samenvoeging van drie categorieën, te weten sportpark/sportvelden, outdoor tennisbanen en atletiekbanen. ‘Informele openbare ruimte’ bestaat uit de vijf categorieën bos, park, strand/duinen, openbare weg en zee/meer/plas/sloot. ‘Overige accommodaties’ is een verzameling van de accommodaties die niet tot de eerder genoemde groepen horen. Tot deze laatste groep horen bijvoorbeeld gymzalen, ijsbanen, openluchtzwembaden en golfbanen.

Tabel 3.2. Onderverdeling van groepen accommodaties

Categorie	Accommodatie
Sporthal, sportzaal	Sporthal of sportzaal
Fitnesscentra	Fitnesscentra
Overdekte zwembaden	Overdekte zwembaden
Sportvelden	Sportpark/sportvelden, outdoor tennisbanen, atletiekbanen
Informele openbare ruimte	Bos, park, strand/duinen, openbare weg, zee/meer/plas/sloot
Overig	Gymzaal, clubhuis/kantine/café, buurthuis/wijkgebouw, thuis, overdekte ijsbaan, indoor atletiekaccommodatie, skihal, tennishal, klimhal, indoor wielerbaan, indoor kartbaan, manege, andere binnenruimte, Cruijff Court/Krajicek Playground/Zone parc, ander soortspeelveldje, schoolplein, eigen tuin, openlucht zwembad, niet overdekte ijsbaan, tijdelijke (kunst)ijsbaan/schaatsvoorziening (bijv. op een marktplein), Pitch&putt/par-3-baan, driving range, 9-holesbaan, 18-holesbaan (of groter), halfpipe, roeibaan, outdoor wielerbaan, racecircuit, motorcrosscircuit, outdoor kartbaan, jeu-de-boules-baan, andere buitenruimte

Sporthallen/sportzalen, fitnesscentra, overdekte zwembaden en sportvelden worden elk door een even groot deel van de Limburgse bevolking van 6 tot en met 79 jaar bezocht voor sportieve activiteiten (tabel 3.3). Ruim een derde van de Limburgers bezoekt informele openbare ruimten om er te sporten. Het gebruik van sportaccommodaties in Limburg is voor de periode 2010-2012 stabiel te noemen.

Tabel 3.3 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg, 2010–2012 (in procenten)

	2010	2011	2012
Sporthallen, sportzalen	12	16	14
Fitnesscentra	14	13	14
Overdekte zwembaden	11	15	15
Sportvelden	13	13	14
Informele openbare ruimte	37	37	37
Overige accommodaties	40	42	40

Bron: OBiN 2010–2012

Het gebruik van sportaccommodaties varieert niet of nauwelijks naar regio (tabel 3.4). Het gebruik van de informele ruimte komt meer voor in Maastricht-Mergelland dan in Parkstad. Ook zijn er in Maastricht-Mergelland meer personen dan in de Westelijke Mijnstreek die gebruikmaken van een overdekt zwembad. Verder zijn er in Noord-Limburg meer dan in Parkstad personen die voor hun sportbeoefening gebruikmaken van sportvelden.

Tabel 3.4 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg naar regio (in procenten)

	Noord-Limburg	Midden-Limburg	Parkstad	Westelijke Mijnstreek	Maastricht-Mergelland
Sporthallen, sportzalen	17	16	11	13	15
Fitnesscentra	11	12	15	18	17
Overdekte zwembaden	17	14	15	10	22
Sportvelden	19	12	8	15	13
Informele openbare ruimte	38	36	29	35	45
Overige accommodaties	42	45	36	43	40

Bron: OBiN 2012

Naar geslacht zijn er weinig verschillen in de mate waarin bepaalde soorten sportaccommodaties wel of niet worden gebruikt. In 2011 en 2012 komt het gebruik van informele openbare ruimte onder mannen meer voor dan onder vrouwen, maar in 2010 is juist het omgekeerde het geval (tabel 3.5). Hiervoor hebben we geen verklaring.

Tabel 3.5 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg naar geslacht (in procenten)

	2010		2011		2012	
	Man	Vrouw	Man	Vrouw	Man	Vrouw
Sporthallen, sportzalen	9	15	16	15	15	13
Fitnesscentra	9	18	11	16	10	18
Overdekte zwembaden	10	13	13	17	12	19
Sportvelden	17	10	19	6	19	8
Informele openbare ruimte	35	39	39	34	41	32
Overige accommodaties	37	42	44	39	39	40

Bron: OBiN 2010–2012

Bij het vergelijken van het accommodatiegebruik naar leeftijd valt op dat veel personen van 6 tot en met 19 jaar sporten op de sportvelden en dat het gebruik van dergelijke accommodaties afneemt naarmate de leeftijd toeneemt. Ook maken zij relatief veel gebruik van het overdekte zwembad. Verder maken veel personen horend tot de groepen van 20 tot en met 34 jaar en van 35 tot en met 49 jaar gebruik van de informele openbare ruimte om te sporten (tabel 3.6). De oudste groep van 65 tot en met 79 jaar maakt in vergelijking tot de andere groepen weinig gebruik van de verschillende sportaccommodaties. Dit is mede het gevolg van de beperkte sportdeelname van deze leeftijdsgroep.

Tabel 3.6 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg naar leeftijd, 2012 (in procenten)

	6-19 jaar	20-34 jaar	35-49 jaar	50-64 jaar	65-79 jaar
Sporthallen, sportzalen	28	21	10	8	5
Fitnesscentra	9	20	16	15	6
Overdekte zwembaden	28	15	11	17	5
Sportvelden	36	18	12	3	1
Informele openbare ruimte	31	54	46	29	16
Overige accommodaties	51	43	50	26	23

Bron: OBIN 2012

Het gebruik van de verschillende soorten sportaccommodaties kent weinig verschillen naar opleidingsniveau (tabel 3.7). Wat wel opvalt, is dat hoogopgeleide personen beduidend meer dan anderen gebruikmaken van de informele openbare ruimte. Verder maakten zij in 2012 beduidend meer gebruik van ‘overige sportaccommodaties’ dan personen uit de twee andere inkomenscategorieën.

Tabel 3.7 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg naar opleidingsniveau, 2012 (in procenten)

	2010			2012		
	Laag	Midden	Hoog	Laag	Midden	Hoog
Sporthallen, sportzalen	11	13	12	14	11	19
Fitnesscentra	9	15	20	9	15	19
Overdekte zwembaden	11	10	15	21	9	16
Sportvelden	15	12	13	14	13	16
Informele openbare ruimte	31	34	52	26	34	55
Overige accommodaties	39	37	45	34	35	54

Bron: OBIN 2010 en 2012

Als wordt gekeken naar accommodatiegebruik en inkomen komt naar voren dat personen met een bovenmodaal inkomen meer gebruikmaken van de openbare ruimte en van ‘overige sportaccommodaties’ dan personen met een modaal inkomen (tabel 3.8). Ook zijn er onder de bovenmodale inkomens meer personen die te vinden zijn op de sportvelden.

Tabel 3.8 Gebruik van sportaccommodaties in Limburg naar huishoudinkomen, personen van 6–79 jaar, 2012 (in procenten)

	Beneden Modaal	Modaal	Bovenmodaal
Sporthallen, sportzalen	9	15	16
Fitnesscentra	12	12	14
Overdekte zwembaden	14	19	12
Sportvelden	5	13	21
Informele openbare ruimte	35	30	42
Overige accommodaties	34	33	45

Bron: OBiN 2012

4. Verwachtingen sportdeelname en accommodatiegebruik

In dit hoofdstuk worden de verwachtingen gepresenteerd voor 2016 en 2028 omtrent de sportdeelname en het accommodatiegebruik in de provincie Limburg en in de vijf regio's Noord-Limburg, Midden-Limburg, Parkstad Limburg, Westelijke Mijnstreek en Maastricht en Mergelland. Uitgangspunt zijn de eerder gepresenteerde cijfers van de sportdeelname en het accommodatiegebruik. De verwachtingen zijn gebaseerd op bevolkingsprognoses, zoals hieronder gepresenteerd in paragraaf 4.1. Ontwikkelingen in de economische situatie en maatschappelijke trends als individualisering zijn niet meegenomen in de prognoses, omdat deze in de afgelopen jaren (2007-2012) geen tastbare uitwerking hebben gehad op de sportdeelname (zie hoofdstuk 2).

4.1 Bevolkingsprognose

Bevolkingscijfers van het huidige jaar en de provinciale bevolkingsprognose voor 2016 en 2028 worden in dit hoofdstuk gebruikt om een doorrekening te maken van de sportdeelname en accommodatiebehoefte in 2016 en 2028. Veranderingen in de bevolkingssamenstelling en de bevolkingsomvang zorgen namelijk voor veranderingen in het aantal sporters en het aantal accommodatiegebruikers.

In tabel 4.1 is te zien welke bevolkingsaantallen op provinciaal niveau als uitgangspunt dienen voor dit onderzoek.

Tabel 4.1 Bevolkingsprognose provincie Limburg

	2012	2016	2028
6-19 jaar	169.231	157.639	135.44
		-6,8	-20,0
20-34 jaar	183.054	185.013	166.142
		+1,1	-9,2
35-49 jaar	236.020	207.437	180.707
		-12,1	-23,4
50-64 jaar	260.023	263.733	220.798
		+1,4	-15,1
65-79 jaar	163.943	184.548	224.153
		+12,6	+36,7
Totaal (6-79 jaar)	1.012.271	998.370	927.244
		-1,4	-8,4

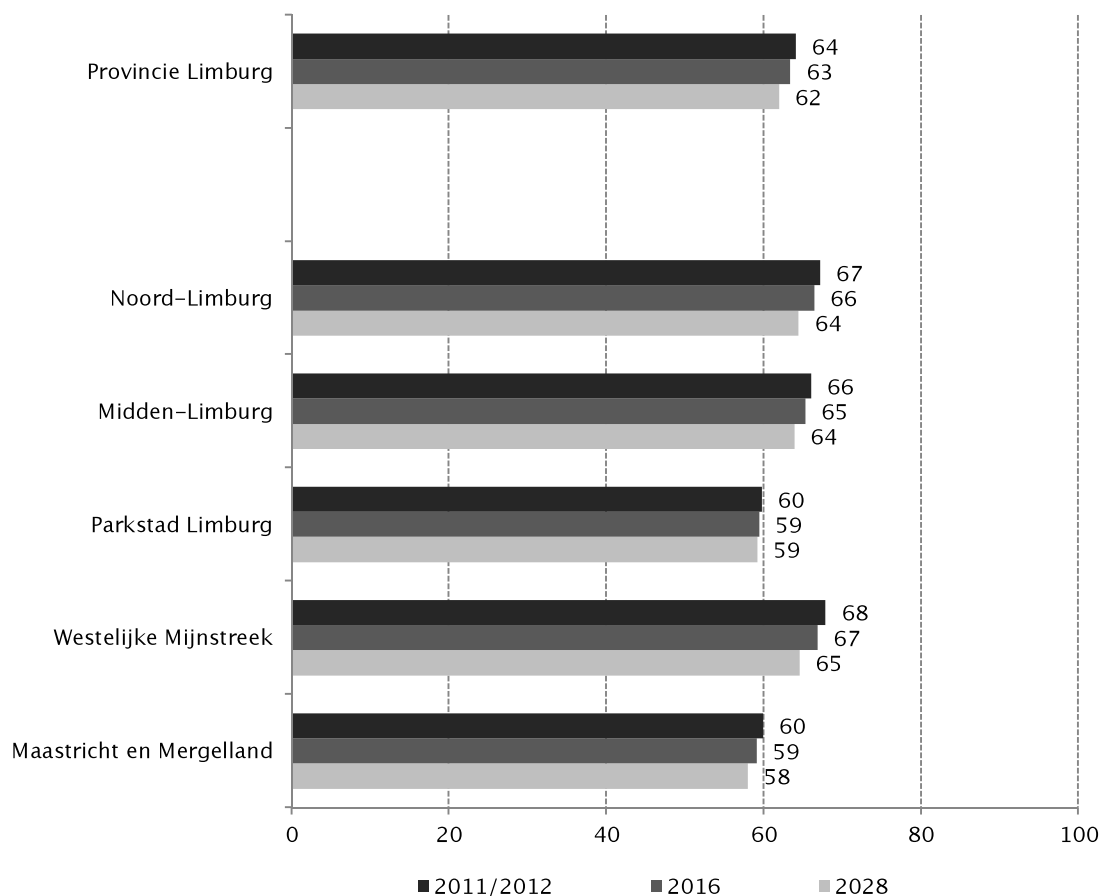
Bron: Etil; Progneff, 2013

4.2 Verwachte sportdeelname in 2016 en 2028

Voor het berekenen van de verwachte sportdeelname in 2016 en 2028 wordt uitgegaan van een samenvoeging van de jaargangen 2011 en 2012. Daardoor wordt er in dit hoofdstuk voor de huidige situatie in sommige gevallen een ander percentage weergegeven dan in vorige hoofdstukken.

In 2011/2012 doet 64 procent van de Limburgse bevolking van 6 tot en met 79 jaar minimaal twaalf keer per jaar aan sport (RSO). De sportdeelname loopt als gevolg van de vergrijzing in Limburg naar verwachting in 2016 terug tot 63 procent en daalt in 2028 verder tot 62 procent (figuur 4.1). Alle Limburgse regio's volgen de trend van de provincie Limburg met een dalende sportdeelname.

Figuur 4.1 Huidige en verwachte sportdeelname (twaalf keer per jaar) van de bevolking van 6–79 jaar in Limburg en vijf Limburgse regio's in 2011/2012, 2016 en 2028 (in procenten)



De verwachte daling in de sportdeelname van 64 procent in 2012 naar 62 procent in 2028 heeft gevolgen voor het verwachte aantal sporters in Limburg. Wanneer deze lagere sportdeelname wordt vertaald in aantal sporters blijkt dat tot 2016 het aantal sporters met ongeveer 16.000 afneemt en dat tot 2028 zelfs een afname van 73.600 sporters wordt verwacht (tabel 4.2). Dit betekent een procentuele afname van respectievelijk drie en twaalf procent. De totale bevolking neemt af met respectievelijk één en acht procent.

Deze daling in de sportdeelname geldt voor alle vijf Limburgse regio's, waarbij de daling procentueel het grootst is in de Westelijke Mijnstreek (-17%) en absoluut het grootst is in Parkstad Limburg (-17.300 sporters).

Tabel 4.2 Verwachte ontwikkeling in het aantal sporters in de provincie Limburg en naar regio o.b.v. twaalf keer sporten per jaar (RSO) en indexcijfer met 2011/2012 = 100

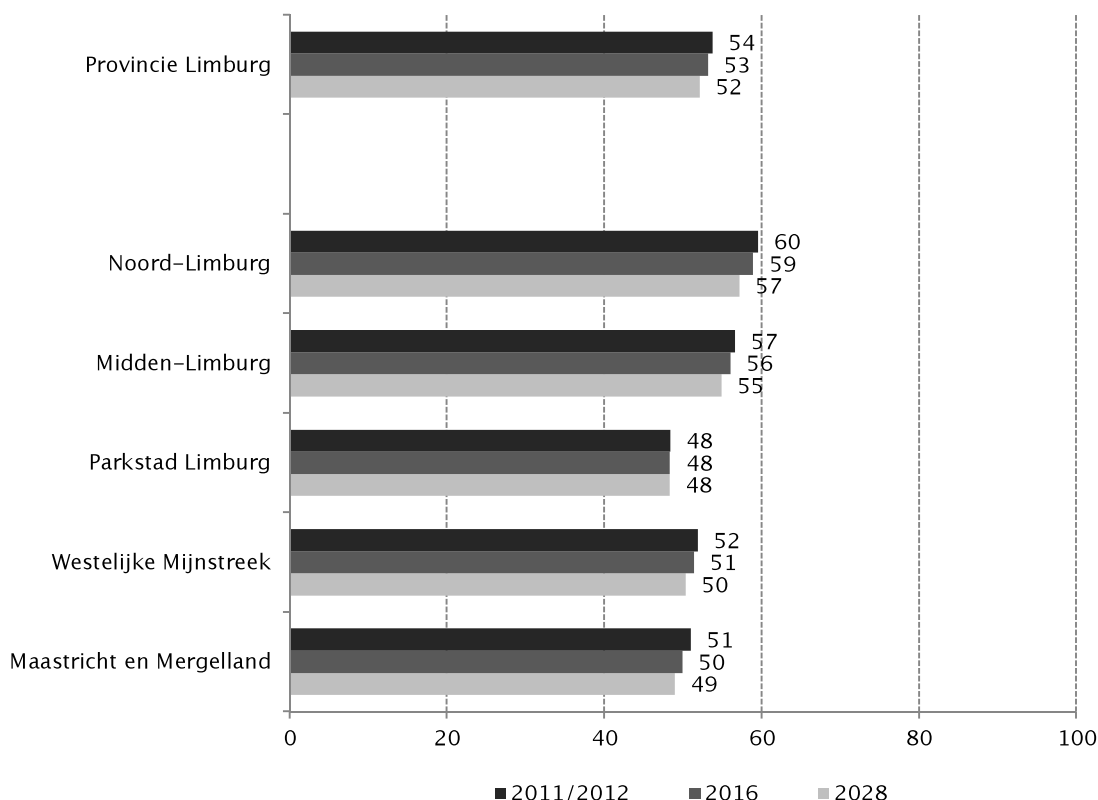
	Aantal sporters		Index	
	2016	2028	2016	2028
Provincie Limburg	-16.000	-73.600	97	88
Noord-Limburg	-3.100	-15.300	98	91
Midden-Limburg	-2.800	-13.800	98	90
Parkstad Limburg	-3.800	-17.300	97	87
Westelijke Mijnstreek	-3.800	-15.100	96	83
Maastricht en Mergelland	-2.500	-12.100	98	89

De indexcijfers zoals weergegeven in tabel 4.3 geven een toe- of afname weer van het aantal sporters. Een verandering van het indexcijfer van bijvoorbeeld 100 naar 97 betekent een afname van het aantal sporters van drie procent.

Wekelijkse sportdeelname

Wanneer een wekelijkse sportdeelname als uitgangspunt wordt genomen, zien we een soortgelijke ontwikkeling. In de provincie Limburg sport in 2011/2012 54 procent van de bevolking wekelijks. In 2016 neemt dit naar verwachting af tot 53 procent en in 2028 tot 52 procent (figuur 4.2). In Parkstad Limburg blijft de wekelijkse sportdeelname gelijk, omdat alle leeftijdsgroepen – met uitzondering van de 6- tot en met 19-jarigen – een vergelijkbare sportparticipatie kennen. Mutaties in de bevolkingssamenstelling hebben daarom weinig effect op de totale sportparticipatie in de regio.

Figuur 4.2 Huidige en verwachte wekelijkse sportdeelname (minimaal veertig keer per jaar) in Limburg en naar regio, bevolking van 6–79 jaar, 2011/2012, 2016 en 2028 (in procenten)



4.3 Verwacht accommodatiegebruik provincie Limburg in 2016 en 2028

In tabel 4.3 en figuur 4.3 wordt het huidige en toekomstige accommodatiegebruik van de bevolking van de provincie Limburg gepresenteerd. Zoals eerder vermeld, wordt er bij het accommodatiegebruik gebruikgemaakt van een clustering in accommodaties. De categorie ‘overige’ is bij het toekomstige accommodatiegebruik buiten beschouwing gelaten, omdat dit geen toegevoegde waarde heeft.

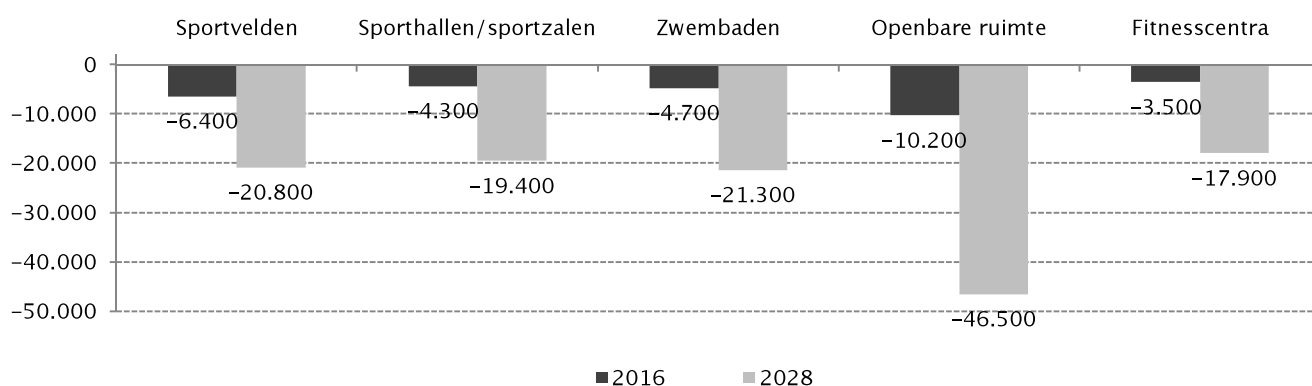
Het verwachte accommodatiegebruik voor 2016 en 2028 is berekend door het gebruik per leeftijdsgroep als uitgangspunt te nemen en dit te vergelijken met de geprognosticeerde verandering in de bevolkingssamenstelling. Daarnaast is ook de krimp van de bevolking in de berekening meegenomen.

Op basis van de veranderende bevolkingssamenstelling en de krimp van de bevolking neemt het accommodatiegebruik in Limburg tot 2016 en 2028 naar verwachting af. Een afnemend accommodatiegebruik in de provincie Limburg is te zien in een daling van het verwachte aantal gebruikers in 2016 en 2028 (tabel 4.3 en figuur 4.3). Voor alle vijf de categorieën van sportaccommodaties vindt er in 2028 een afname plaats.

Tabel 4.3 Verwacht accommodatiegebruik in Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal gebruikers		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-6.400	-20.800	95	83
Sporthallen/sportzalen	-4.300	-19.400	97	87
Zwembaden	-4.700	-21.300	97	85
Openbare ruimte	-10.200	-46.500	97	87
Fitnesscentra	-3.500	-17.900	97	87

Figuur 4.3 presenteert de absolute afname van het accommodatiegebruik in het aantal gebruikers, zoals ook te zien is in tabel 4.3. Let wel: de afname in het aantal gebruikers mag niet bij elkaar worden opgeteld. Eén gebruiker kan bijvoorbeeld bij zowel sportvelden als zwembaden in de berekeningen zijn opgenomen.

Figuur 4.3 Verwacht accommodatiegebruik in Limburg, 2016 en 2028 (in toe-/afname aantal gebruikers)

Het verwachte afnemende accommodatiegebruik in 2016 en 2028 roept vragen op over de levensvatbaarheid van sportaccommodaties. Wat de afname in het gebruik van zwembaden, fitnesscentra en sporthallen/sportzalen betreft, kan worden nagegaan wat dit betekent voor het aantal accommodaties⁵.

Uit tabel 4.4 blijkt dat er in Limburg 58 openbare, overdekte zwembaden zijn. Het aantal gebruikers van zwembaden is 145.600, goed voor gemiddeld 2.500 gebruikers per zwembad op jaarbasis. Hierbij moet wel worden aangetekend dat het gebruik van zwembaden niet per se het gebruik bij openbare en overdekte zwembaden hoeft te zijn.

Er zijn ongeveer 140 fitnesscentra in Limburg, elk goed voor zo'n 1.000 gebruikers per jaar. Het aantal van 1.000 gebruikers per fitnesscentrum per jaar komt overeen met landelijke cijfers.

⁵ Over wat de invloed is van de ontwikkeling in het aantal gebruikers van sportvelden op het gebruik daarvan kunnen we geen nadere uitspraken doen, omdat niet bekend is uit hoeveel velden een complex van sportvelden bestaat. Hiervoor zou lokaal onderzoek moeten worden uitgevoerd.

Er zijn in Nederland ongeveer 2.100 fitnesscentra (Hover e.a., 2012⁶) en ongeveer 2 miljoen leden van fitnesscentra (Hover, 2012⁷), goed voor ongeveer 950 leden per fitnesscentrum. Aangezien het gebruik van een fitnesscentrum vrijwel altijd gepaard gaat met het lidmaatschap van een fitnesscentrum, zijn er ook op landelijk niveau ongeveer 1.000 gebruikers per fitnesscentrum.

Er zijn 152 sporthallen en sportzalen in Limburg. Het aantal gebruikers van sporthallen en sportzalen is 146.800, goed voor gemiddeld 1.000 gebruikers per sporthal/sportzaal op jaarbasis. Het gemiddelde landelijke gebruik van zwembaden en sporthallen/sportzalen is op dit moment niet na te gaan.

Tabel 4.4 Aantal openbare, overdekte zwembaden en fitnesscentra afgezet tegen het aantal gebruikers in provincie Limburg

	Accommodaties	Gebruikers	Gebruikers per accommodatie
Zwembaden	58	145.600	2.500
Fitnesscentra	140	137.200	1.000
Sporthallen (109)/sportzalen (43)	152	146.800	1.000

Bron: Accommodatiemonitor (2013)

Op basis van de verwachte afname in aantal gebruikers en het huidige gemiddelde aantal gebruikers per type accommodatie kan berekend worden wat deze ontwikkeling in aantal accommodaties betekent.

Een afname van meer dan 20.000 gebruikers van openbare, overdekte zwembaden in 2028 betekent dat er gebruikers wegvallen voor acht openbare, overdekte zwembaden. De afname van ongeveer 18.000 gebruikers van fitnesscentra betekent gemiddeld genomen dat achttien fitnesscentra geen gebruikers meer hebben. De afname van ongeveer 19.000 gebruikers van sporthallen/sportzalen betekent gemiddeld genomen dat negentien sporthallen/sportzalen geen gebruikers meer hebben.

4.4 Verwacht accommodatiegebruik in 2016 en 2028

Noord-Limburg

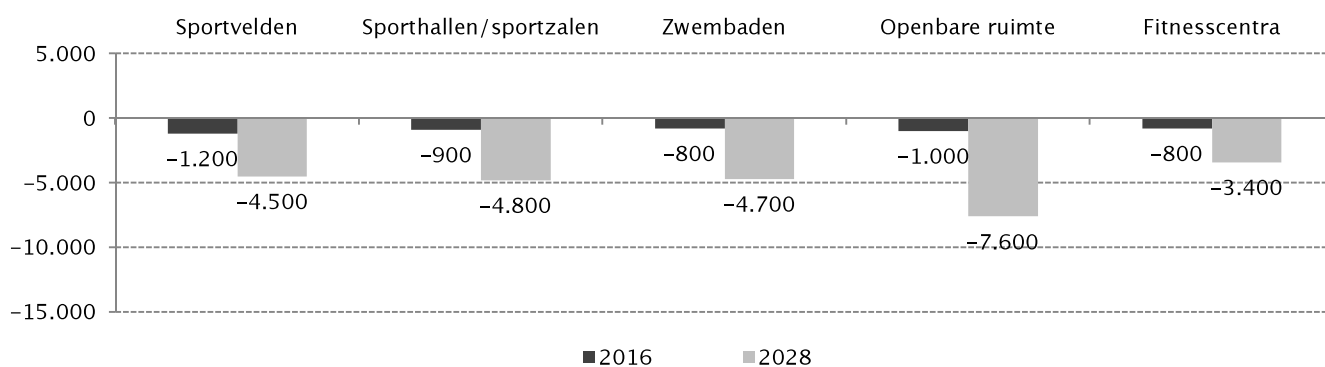
De regio Noord-Limburg volgt de trend van de provincie qua afname in het verwachte aantal gebruikers van sportaccommodaties in 2016 en 2028 (tabel 4.5 en figuur 4.4).

⁶ Hover, P., Hakkers, S., & Breedveld, K. (2012). *Tendrapport fitnessbranche 2012*. Nieuwegein/Utrecht: Arko Sports Media/Mulier Instituut.

⁷ Hover, P. (2013). Buitenkansen voor de fitnessbranche. *Fit Magazine*, 12 (47), p. 33.

Tabel 4.5 Verwacht accommodatiegebruik in regio Noord-Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal gebruikers		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-1.200	-4.500	97	88
Sporthallen/sportzalen	-900	-4.800	98	90
Zwembaden	-800	-4.700	98	89
Openbare ruimte	-1.000	-7.600	99	93
Fitnesscentra	-800	-3.400	98	89

Figuur 4.4 Verwacht accommodatiegebruik in regio Noord-Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers)

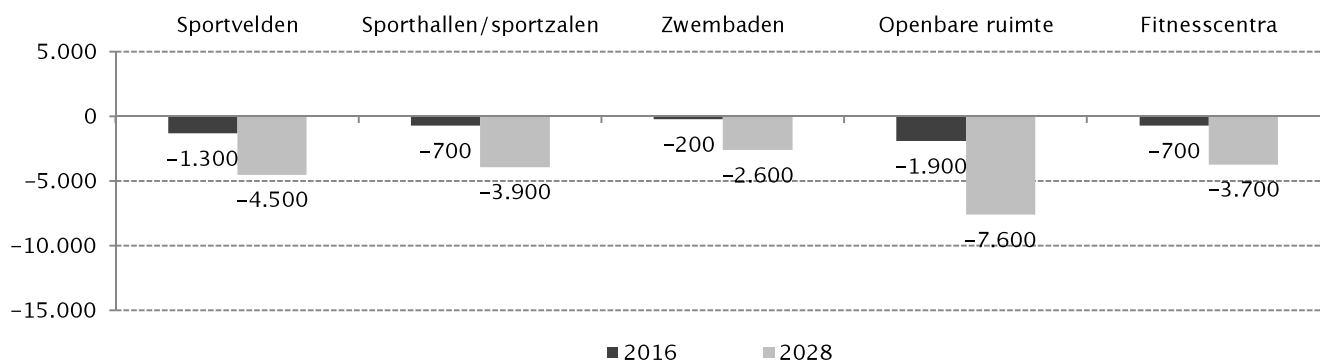
Midden-Limburg

Sportvelden, sporthallen/sportzalen, zwembaden, openbare ruimte en fitnesscentra in Midden-Limburg hebben allemaal te maken met een verwachte afname in het gebruik (tabel 4.6 en figuur 4.5).

Tabel 4.6 Verwacht accommodatiegebruik in regio Midden-Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-1.300	-4.500	95	83
Sporthallen/sportzalen	-700	-3.900	98	88
Zwembaden	-200	-2.600	99	91
Openbare ruimte	-1.900	-7.600	98	90
Fitnesscentra	-700	-3.700	97	84

Figuur 4.5 Verwacht accommodatiegebruik in regio Midden-Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers)



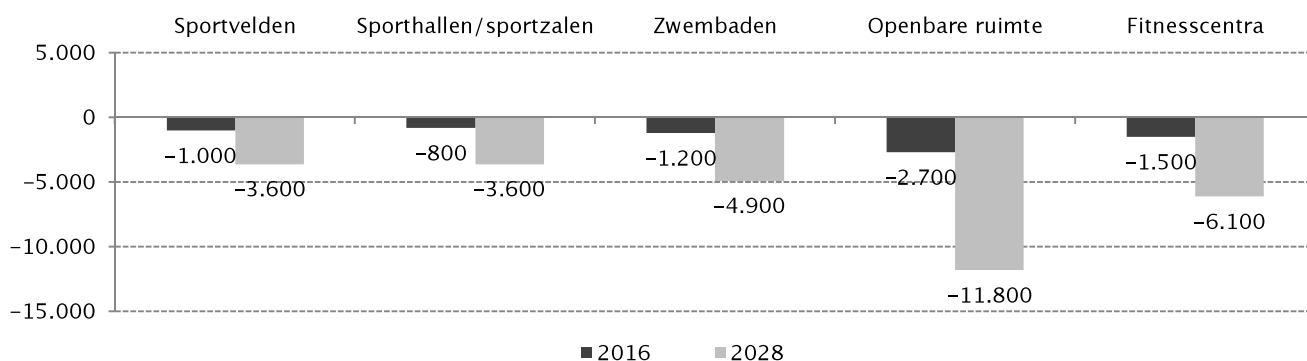
Parkstad Limburg

Evenals in Noord- en Midden-Limburg, is ook in Parkstad Limburg de verwachting dat het aantal gebruikers van sportvelden, sporthallen/sportzalen, zwembaden, openbare ruimte en fitnesscentra zal afnemen in 2016 en 2028 (tabel 4.7 en figuur 4.6).

Tabel 4.7 Verwacht accommodatiegebruik in regio Parkstad Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-1.000	-3.600	94	80
Sporthallen/sportzalen	-800	-3.600	97	88
Zwembaden	-1.200	-4.900	96	86
Openbare ruimte	-2.700	-11.800	96	83
Fitnesscentra	-1.500	-6.100	96	82

Figuur 4.6 Verwacht accommodatiegebruik in regio Parkstad Limburg (in toe-/afname aantal gebruikers)



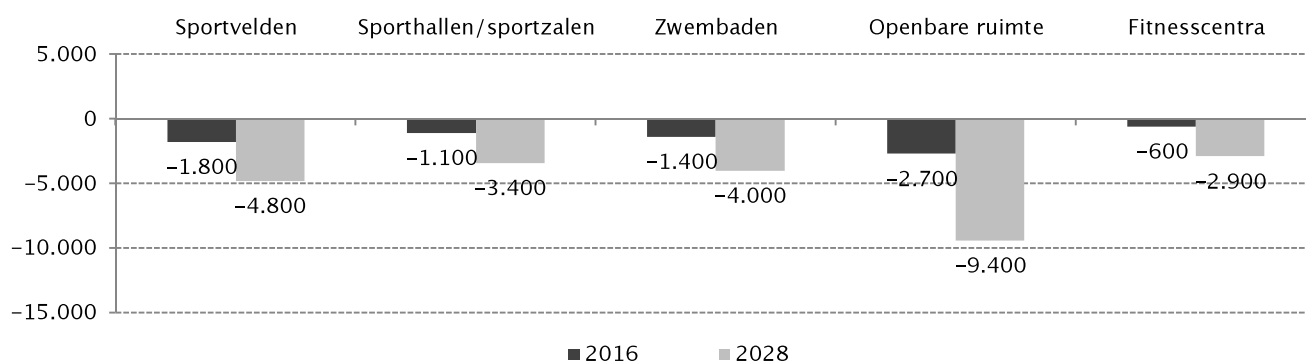
Westelijke Mijnstreek

Ook in regio Westelijke Mijnstreek zorgt de verwachte afname in de sportdeelname voor een verwachte afname in het gebruik van sportaccommodaties (tabel 4.8 en figuur 4.7).

Tabel 4.8 Verwacht accommodatiegebruik in regio Westelijke Mijnstreek (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-1.800	-4.800	92	77
Sporthallen/sportzalen	-1.100	-3.400	92	76
Zwembaden	-1.400	-4.000	91	76
Openbare ruimte	-2.700	-9.400	95	81
Fitnesscentra	-600	-2.900	97	86

Figuur 4.7 Verwacht accommodatiegebruik in regio Westelijke Mijnstreek (in toe-/afname aantal gebruikers)



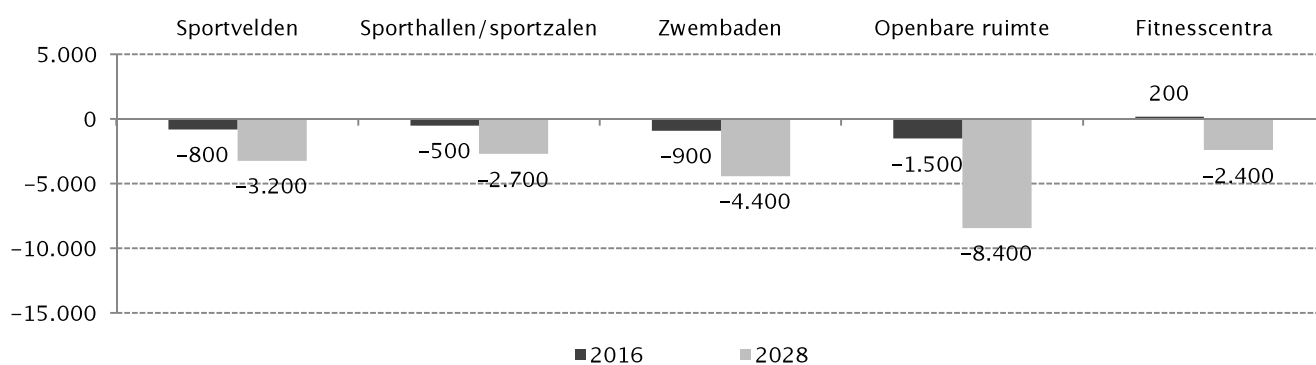
Maastricht en Mergelland

Net als in de provincie Limburg en in alle regio's, neemt ook in Maastricht en Mergelland het accommodatiegebruik van sportvelden, sporthallen/sportzalen, zwembaden, openbare ruimte en fitnesscentra naar verwachting af (tabel 4.9 en figuur 4.8).

Tabel 4.9 Verwacht accommodatiegebruik in regio Maastricht en Mergelland (in toe-/afname aantal gebruikers en indexcijfer met 2011/2012 = 100)

	Aantal		Index	
	2016	2028	2016	2028
Sportvelden	-800	-3.200	96	85
Sporthallen/sportzalen	-500	-2.700	98	89
Zwembaden	-900	-4.400	97	86
Openbare ruimte	-1.500	-8.400	98	88
Fitnesscentra	200	-2.400	101	90

Figuur 4.8 Verwacht accommodatiegebruik in regio Maastricht en Mergelland (in toe-/afname aantal gebruikers)



4.5 Conclusie

Veranderingen in de bevolkingssamenstelling en de bevolkingsomvang van de provincie Limburg zorgen voor een dalende sportdeelname en een afnemende accommodatiebehoefte in 2016 en 2028.

Momenteel sport 64 procent van de bevolking van 6 tot en met 79 jaar minimaal twaalf keer per jaar. Dit loopt naar verwachting in 2016 terug tot 63 procent en in 2028 tot 62 procent. Alle Limburgse regio's volgen de trend van de provincie Limburg met een afnemende sportdeelname. De regio's Noord-Limburg en Westelijke Mijnstreek hebben met drie procentpunten te maken met de grootste daling in sportdeelname. Ook de wekelijkse sportdeelname neemt zowel op provinciaal als regionaal niveau af. Momenteel sport 54 procent van de bevolking wekelijks. In 2016 neemt dit naar verwachting af tot 53 procent en in 2028 tot 52 procent.

Ook het toekomstige gebruik van sportaccommodaties neemt af in Limburg. Het gebruik van sportvelden, sporthallen/sportzalen, zwembaden, openbare ruimte en fitnesscentra daalt in 2016 met zo'n 3 à 5 procent en in 2028 met 13 à 17 procent. De situatie in de vijf Limburgse regio's verschilt niet sterk. Vermoedelijk krijgt de regio Westelijke Mijnstreek verhoudingsgewijs te maken met een sterkere daling in het accommodatiegebruik dan de andere regio's.

5. Conclusies en beleidsimplicaties

In dit hoofdstuk presenteren we de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek naar sportdeelname en accommodatiegebruik in Limburg. We beginnen met een korte terugblik waarin de belangrijkste uitkomsten onder elkaar worden gezet. Daarnaast beschrijven we enkele belangrijke aandachtspunten voor het sportbeleid in deze provincie.

5.1 Belangrijkste uitkomsten

Sportdeelname

De sportfrequentie van de Limburgers is de laatste jaren min of meer stabiel. Drie van de tien inwoners sport in het geheel niet en vijf procent sport minder dan twaalf keer per jaar. Samen vormen zij de groep niet-sporters (RSO-norm), een groep die 36 procent deel uitmaakt van het totaal. Dat betekent dat in 2012 64 procent van de inwoners van 6 tot en met 79 jaar wél voldeed aan de RSO-norm. Dit percentage is in de periode 2007-2012 niet of nauwelijks veranderd. Net wat meer dan de helft van de Limburgers van 6 tot en met 79 jaar sport wekelijks.

De sporten die de Limburgers het meest beoefenen – zwemmen, fitness en wandelsport – zijn ook de sporten die in de rest van Nederland het populairst zijn.

In vergelijking tot de rest van het land telt Limburg verhoudingsgewijs niet beduidend meer of minder sportbeoefenaars. Als naar de vijf onderscheiden regio's wordt gekeken, blijkt dat er wel regionale verschillen zijn. Zo zijn er in Parkstad relatief minder sporters dan elders in de provincie, zowel volgens de RSO-norm als bij een wekelijkse sportdeelname.

Leeftijd heeft een sterke invloed op sportdeelname. In 2012 voldeed 86 procent van de 6- tot en met 19-jarigen in Limburg aan de RSO-norm. Vervolgens neemt de sportdeelname per leeftijdsgroep geleidelijk af. Van de groep van 65 tot en met 79 jaar voldeed 36 procent aan de RSO-norm. Verder doen mensen met een hogere opleiding (hoogst genoten opleiding) meer aan sport dan personen met een lage opleiding of midden opleiding. Omdat de hoogte van de opleiding mede de hoogte van het huishoudinkomen bepaalt, is er ook een verband tussen sportdeelname en de hoogte van het huishoudinkomen. Hoe hoger dat inkomen, des te hoger is ook de sportdeelname.

Huidig accommodatiegebruik

De accommodaties die het meest worden genoemd als locatie om te sporten zijn de openbare weg, bos, sporthal/sportzaal, overdekt zwembad, fitnesscentra, sportvelden, 'thuis', 'andere buitenruimte' en sportveld/sportpark. Wat dat betreft wijkt het accommodatiegebruik niet af van hoe dat in de rest van Nederland is.

Nadere analyses op het accommodatiegebruik zijn gedaan nadat de accommodaties zijn ingedeeld in zes klassen, te weten sporthal/sportzaal, fitnesscentra, overdekte zwembaden, sportvelden, informele openbare ruimte en overige sportaccommodaties. Dan komt naar voren dat het gebruik van de verschillende accommodaties in de periode 2010-2012 niet of nauwelijks is veranderd. Ook zijn er geen noemenswaardige verschillen tussen regio's.

Als wordt gekeken naar achtergrondkenmerken van de gebruikers, blijkt dat er naar geslacht geen vermeldenswaardige verschillen zijn. Naar leeftijd zijn die er wel. Verhoudingsgewijs

sporten velen van de jongste groep van 6 tot en met 19 jaar op de sportvelden en in overdekte zwembaden. 20- tot 49-jarigen kiezen meer voor de informele openbare ruimte om te sporten. De groep van 65 tot en met 79 jaar maakt relatief weinig gebruik van de verschillende sportaccommodaties.

Verder blijkt dat relatief veel personen met een hoge opleiding (hoogst genoten opleiding) gebruikmaken van informele sportaccommodaties en van ‘overige sportaccommodaties’. Dat geldt ook voor personen die deel uitmaken van de huishoudens met een bovenmodaal huishoudinkomen. Zij zijn overigens ook relatief veel te vinden op de sportvelden.

Verwachtingen sportdeelname en accommodatiegebruik

De verwachtingen omtrent het toekomstig accommodatiegebruik zijn gebaseerd op de huidige sportdeelname en het huidige accommodatiegebruik en de beschikbare bevolkingsprognoses per leeftijdscategorie van EtI. Om de invloed van steekproeffluctuaties enigszins te beperken is bij de voorspellingen voor 2016 en 2028 uitgegaan van het gemiddelde van de uitkomsten uit 2011 en 2012. We merken op dat bij de gepresenteerde uitkomsten is uitgegaan van ongewijzigd beleid.

Door een veranderde leeftijdsopbouw van de Limburgse bevolking verandert ook de sportdeelname. Als wordt uitgegaan van de sportdeelname in 2011/2012 komt naar voren dat door ontgroening en vergrijzing de sportdeelname, die in 2012 64 procent bedroeg (RSO-norm), daalt tot 63 procent in 2016 en dat die tot in 2028 nog verder afneemt tot 62 procent. In 2016 zullen er in totaal 16.000 minder sporters zijn (RSO-norm) dan in 2012 en in 2028 73.600 minder. Dit is een afname van 3 procent in 2016 en 12 procent in 2028. De afname is het sterkst in Westelijke Mijnstreek 2028 (-17% in 2028).

Wanneer wordt gekeken naar de wekelijkse sporters wordt een soortgelijke ontwikkeling verwacht. De sportdeelname daalt van 54 procent in 2011/2012 naar 53 procent in 2016 en naar 52 procent in 2028.

De afname in het aantal sporters als gevolg van demografische veranderingen heeft ook gevolgen voor het accommodatiegebruik. Verwacht wordt dat het gebruik van sportvelden in 2016 met 5 procent daalt en het gebruik van sporthallen/sportzalen, zwembaden, openbare ruimte en fitnesscentra met 3 procent. In 2028 is dat nog verder gedaald met 13 tot 17 procent, afhankelijk van het type accommodatie. In absolute aantallen is de grootste afname van gebruikers te zien bij de openbare ruimte (-46.500 in 2028).

In de vijf Limburgse regio’s is de provinciale trend goed te herkennen. In Westelijke Mijnstreek zal de procentuele daling van het aantal gebruikers van sportaccommodaties het sterkst zijn.

5.2 Beleidsimplicaties

De overheid heeft een belangrijke rol bij het optimaliseren van balans tussen vraag naar en aanbod van sportaccommodaties. Daarbij staan twee lijnen centraal: (1) stimuleren van de sportdeelname en verbreden van doelgroepen en (2) kritisch kijken naar de configuratie van accommodaties en de voorzieningenvisie.

Stimuleren van de sportdeelname

Met het streven de sportdeelname te vergroten heeft de provincie Limburg zichzelf een uitdagend doel gesteld. Als de sportdeelname per leeftijdsgroep gelijk blijft, zal door

ontgroening en vergrijzing de sportdeelname van de totale groep Limburgers toch per saldo dalen. Op deze twee autonome, demografische verschuivingen heeft de overheid niet of nauwelijks invloed, maar zij kunnen wel de sportdeelname stimuleren.

Wat zijn nu de doelgroepen waar men zich op moet richten om zo effectief en efficiënt mogelijk om te gaan met de beschikbare middelen? Tiessen-Raaphorst et al.⁸ constateren dat elke levensfase (transities op het vlak van school, studie, werk, gezin, etc.) haar eigen mix van mogelijkheden en restricties om zelf te sporten kent. Bij het stimuleren van sportdeelname is het verstandig rekening te houden met die belemmeringen. Hendriksen en Hoogwerf (2012⁹) vinden dat het voor 12- tot 23-jarigen moeilijk is sport te combineren met school, studie en/of werk. Daarnaast is sport niet meer zo leuk (of andere activiteiten zijn aantrekkelijker). Voor personen van 24 tot en met 44 jaar speelt vooral dat sport moeilijk te combineren is met werk, studie en/of gezin. Ook kan het ontbreken aan voldoende geld om te sporten. Vanaf 45 jaar blijkt dat fysieke beperkingen (ziekten en blessures) steeds vaker opspelen.

Sportdeelname is veelal een uitkomst van ‘jong geleerd is oud gedaan’. Dat betekent dat kinderen niet vroeg genoeg in aanraking kunnen worden gebracht met sport, willen ze ook op latere leeftijd (blijven) sporten. Ondanks de ontgroening blijven kinderen dus een zeer belangrijke doelgroep, ook al is de sportdeelname onder hen al erg hoog – met name in de leeftijd dat zij het primair onderwijs volgen – en lijkt er weinig ruimte te zijn voor een verdere stijging. Maar als deze in omvang krimpende doelgroep wordt vergeten in het beleid, zal dat merkbare gevolgen hebben in de toekomst. Er bestaan talrijke sportprogramma's die zich juist richten op de schoolgaande jeugd.

Maar er is zeker nog een ander doelgroep die niet over het hoofd mag worden gezien en dat zijn de ouderen. In 2028 vormen de 65- tot 79-jarigen de grootste groep in de Limburgse bevolking. Bij hen is de sportdeelname het laagst, waaraan verschillende redenen ten grondslag liggen. Aan de andere kant geldt dat hier juist een enorm potentieel ligt. Misschien zal het voor de alleroudsten onder hen meer gaan om bewegen dan om sporten, maar de achterliggende gedachte blijft hetzelfde, namelijk dat (meer) sporten en bewegen leiden tot een gezonder leven, met meer sociaal contact.

Verwacht mag worden dat sportverenigingen zich ook in de toekomst blijven richten op de ‘makkelijke’ doelgroep jeugd. Voor de overheid ligt er de taak zich vooral te richten op ‘moeilijke’ doelgroepen, zoals ouderen, mensen met een beperking en mensen met een laag besteedbaar inkomen.

Visie op sportaccommodaties

In het algemeen kan worden gesteld dat als de vraag naar een product of dienst verandert, het aanbod ook zal veranderen. Die wetmatigheid gaat vooral op voor marktproducten. Veel sportaccommodaties worden beschouwd als een basisvoorziening in een gemeente en zijn

⁸ Tiessen-Raaphorst et al.(2010). *Rapportage Sport 2010 – Sport: een leven lang*. Den Haag/ 's Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/ W.J.H. Mulier Instituut.

⁹ Hendriksen, Theo en Hoogwerf, Ingrid (2012). *Sportersmonitor 2012*. Dongen: Gfk. NOC*NSF-publicatienummer 756.

daarom in veel mindere mate een resultante van ontwikkelingen in vraag en aanbod. De mate waarin het aanbod van sportaccommodaties reageert op een veranderende vraag is vooral afhankelijk van keuzes van de regionale en lokale politiek. Feit is wel dat als de sportdeelname niet wordt gestimuleerd de vraag naar sportaccommodaties zal dalen. In tijden van recessie kunnen voorzieningen waarnaar minder vraag is, niet eindeloos overeind worden gehouden.

De verwachting is dat in 2016 het aantal gebruikers van sportvelden in Limburg met 5 procent is gedaald en in 2028 met 17 procent. Het aantal gebruikers van sporthallen en -zalen zal in 2016 met 2 procent zijn gedaald en in 2028 met 10 procent. Limburg telt nu nog 58 openbare, overdekte zwembaden, maar verwacht wordt dat het aantal gebruikers daarvan tot 2016 met 3 procent afneemt en tot 2028 met 15 procent. Dit zijn aanzienlijke veranderingen die in elk van de vijf Limburgse regio's spelen, vermoedelijk verhoudingsgewijs het meest in Westelijke Mijnstreek. De vraag is of stimulering van sportdeelname de verwachte daling in accommodatiegebruik als gevolg van de verandering in de leeftijdsopbouw van de Limburgse bevolking kan compenseren.

Een mogelijkheid om te komen tot een betere balans tussen vraag naar en aanbod van sportaccommodaties is op lokaal niveau sportaccommodaties meer te clusteren. Randvoorwaarde is dat grote gebruikers zoals onderwijsinstellingen en verenigingen bereid zijn (meer) samen te werken. Door de ontgroening en krimp van de bevolking zullen er minder leerlingen in het primaire onderwijs zijn en minder leden bij verenigingen. Veel scholen en verenigingen zullen daardoor min of meer gedwongen worden meer samen te werken. Vitale verenigingen (extern gericht, ondernemend, innoverend, groeiend) kunnen hierbij als voorbeeld dienen voor andere meer traditioneel ingestelde verenigingen.

Voor de hand liggend is sportaccommodaties te sluiten. Zeker als er in een bepaald gebied verschillende gelijksoortige sportaccommodaties zijn, zal bij een sterk afnemende vraag en een laagconjunctuur niet te ontkomen zijn aan sluiting. Daarbij moet wel in het oog worden gehouden dat na sluiting het resterend aanbod toereikend is om de vraag van de voormalige gebruikers bij de gesloten accommodaties op te vangen. In Nederland is afstand naar een sportaccommodatie geen reden om niet te sporten¹⁰, maar mogelijk dat het heuvellandschap in Limburg de actieradius van bewoners die zijn aangewezen op vervoer per fiets wel beperkt. Bij sluiting dient terdege rekening gehouden te worden met de bereikbaarheid (afstand, reistijd, moeite) van de (resterende) sportaccommodaties.

Voor de informele openbare ruimte en fitnesscentra gaat het bovenstaande minder op. Het sporten in de informele openbare ruimte betreft zelden hoofdgebruik van de accommodatie, maar meestal neven- (de sportieve functie is even belangrijk als andere functies) of medegebruik (sport is van ondergeschikt belang, maar is wel mogelijk). De verwachte, beperkte daling (2016: -1%; 2028: -7%) van het aantal gebruikers zal daarom hooguit een beperkte impact hebben op de omvang van het aanbod. Niet uit het oog mag worden verloren dat de

¹⁰ Voor mensen met een beperking is afstand wel een factor bij sportdeelname. Zie: Von Heijden et al (2013). (On)beperkt sportief 2013 – Monitor sport- en beweegdeelname van mensen met een handicap. Utrecht/Nieuwegein: Mulier instituut/Arko Sports Media.

informele openbare ruimte van groot belang is voor zwemmen, wandelen, hardlopen en fietsen, en laten dat nu sporten zijn die alle vier in de Limburgse top-5 van meeste beoefenaars staan. Omdat het bij fitnesscentra gaat om een commercieel aanbod, zal de overheid hier geen beleid hoeven uit te zetten, tenzij fitnesscentra een hele andere rol gaan vervullen in het stimuleren van de sportdeelname. Bijvoorbeeld als fitnesscentra aanbod gaan ontwikkelen speciaal voor doelgroepen die ook door de overheid worden aangemerkt als doelgroep voor sportstimulering (scholen, ouderen, gehandicapten).

5.3 Ten slotte

De provincie Limburg wenst een goede balans tussen vraag naar en aanbod van sportaccommodaties. De provincie en gemeenten wensen hun voorzieningenniveau op peil te houden, maar zien zich geconfronteerd met een afnemende vraag naar sportaccommodaties en de noodzaak van bezuinigingen in de huidige economische situatie. Daarbij verschilt de situatie in de vijf Limburgse regio's niet sterk. Vermoedelijk krijgt de regio Westelijke Mijnstreek verhoudingsgewijs te maken met een sterkere daling in het accommodatiegebruik dan de andere regio's.

In haar beleid streeft de provincie naar het verhogen van de sportdeelname, maar zelfs bij een succesvol beleid per leeftijdsgroep is het lastig om voor geheel Limburg te komen tot een stijging. Dat betekent dat sluiting van accommodaties een zeer reële optie is, maar als er te veel van het sportaanbod verdwijnt, beperkt dat de mogelijkheden om sport te stimuleren. Het vinden van een juiste balans tussen vraag naar en aanbod van sportaccommodaties zal alleen succesvol zijn als provincie, gemeenten, Huis voor de Sport, onderwijsinstellingen, verenigingen, bedrijfsleven en inwoners alle hun steentje bijdragen. Gemakkelijk zal dat niet gaan, maar alle partijen hebben wel een gedeeld belang, namelijk een gezond sportklimaat.

Bijlage

Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO)

In 2003 is een eerste poging gedaan om sportdeelname onderzoek op lokaal niveau te vergelijken (Hoyng e.a. 2003). Deze eerste aanzet om sportdeelname onderzoeken te vergelijken was ingegeven door het toegenomen gebruik van de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO; zie www.mulierinstituut.nl/monitoring/rso) op lokaal niveau. De RSO is een gestandaardiseerde vragenlijst voor sportdeelname onderzoek die in de jaren negentig in opdracht van het ministerie van VWS is ontwikkeld door onderzoeksbureau Diopter (voorloper van het Mulier Instituut) in samenwerking met andere onderzoeksinstanties en gemeenten. De RSO heeft ten doel de kwaliteit van het sportdeelname onderzoek te verbeteren, cijfers op lokaal en landelijk niveau beter vergelijkbaar te maken (benchmarken) en ontwikkelingen door te tijd beter te kunnen volgen (monitoring). De oorspronkelijke vragenlijst is afkomstig uit 2000. In de jaren daarna is de richtlijn op onderdelen herzien. Aan de vragenlijst is een definitie van de sporter gekoppeld, de zogeheten RSO-norm. Iemand is een sporter wanneer hij of zij ten minste twaalf keer heeft gesport in de afgelopen twaalf maanden.

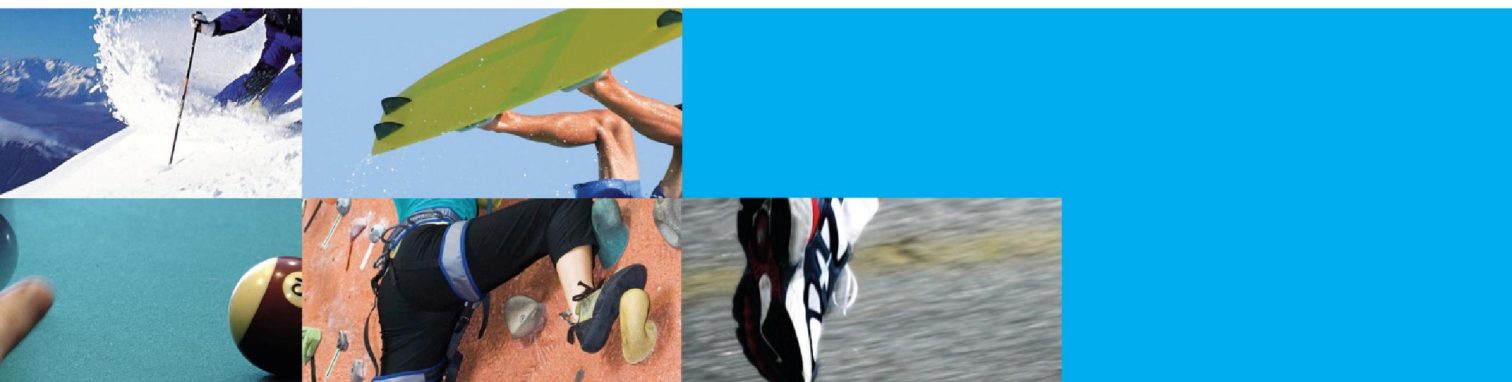
De RSO wordt veel toegepast in lokaal maar ook landelijk onderzoek. Het onderzoek is standaard opgenomen in het continu onderzoek Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN, zie hieronder) dat wordt uitgevoerd in opdracht van het ministerie van VWS om het beweeggedrag en de relatie tussen bewegen, gezondheid en overgewicht in beeld te brengen. Daarnaast maakt de RSO onderdeel uit van het Nationaal Sportonderzoek, een panelonderzoek naar sportgedrag onder personen van 15 tot en met 80 jaar. Ook in de laatste meting (in 2007) van het aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek (AVO) van het SCP is de RSO als proef opgenomen (Tiessen-Raaphorst, 2009). De RSO is hiermee momenteel de standaard voor sportdeelname onderzoek, wat mogelijkheden biedt om te benchmarken.

Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN)

OBiN is een continu uitgevoerde enquête naar ongevalletsels en sportblessures, sportparticipatie en bewegen in Nederland. Dit onderzoek levert een totaalbeeld van de ongeval- en blessureproblematiek voor alle medisch en niet-medisch behandelde letsels. In 1986 werden onder de naam Ongevallen in Nederland de eerste vragenlijsten afgenomen. In de beginjaren werd het onderzoek iedere vijf jaar herhaald. Sinds 2000 worden er iedere dag mensen ondervraagd. Vanaf 2006 wordt de enquête zowel telefonisch als online afgenomen. In de periode daarvoor gebeurde dit alleen telefonisch. De meest recente cijfers uit OBiN gaan tot 2012. In de vragenlijst wordt zowel ingegaan op letsel, op de sportparticipatie (bestede tijd aan georganiseerde en ongeorganiseerde sport) en op de hoeveelheid lichaamsbeweging en het bewegingspatroon van de Nederlandse bevolking. Sinds 1999 wordt de dataverzameling uitgevoerd door Marktonderzoeksbureau Ipsos onder een representatieve groep Nederlanders. Hun panel telt ruim 230.000 personen. In totaal worden elk jaar ruim 11.000 personen ondervraagd. Elke dag worden er mensen ondervraagd, zowel telefonisch als via internet. De uitkomsten zijn representatief voor Limburg.

OBiN is een samenwerkingsverband tussen VeiligheidNL, TNO Kwaliteit van Leven, Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid en het Mulier Instituut. Het Ministerie van VWS financiert de dataverzameling van het onderzoek.

www.veiligheid.nl/onderzoek/ongevallen-en-bewegen-in-nederland-obin



Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl